

ИСТОРИЧЕСКАТА РАМКА НА 80-ТЕ ГОДИНИ НА XX В. В КОНТЕКСТА НА КИТАЙСКО-БЪЛГАРСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРАТА НА ПОЛИТИКАТА И ДИПЛОМАЦИЯТА

Тиен Дзиендзюн, Мариана Тиен

THE HISTORICAL FRAMEWORK OF 80S OF XX CENTURY IN THE CONTEXT OF THE BULGARIAN-CHINESE RELATIONS IN THE SPHERE OF POLITICS AND DIPLOMACY

Tian Jianjun, Mariana Tian

Abstract. *Subject of research in this article is the state of Bulgarian-Chinese relations during the “80s”. In the first part of the study, the historical events from 1982 to 1991, a period coinciding with the second stage of the reform process and the opening of China to the world, marked by the decisions of the XIIth Congress of the CCP – the formulation of the need to build “socialism with Chinese specificity,” in which the “xiaokang” thesis – the creation of a medium-sized society in China – is decisive. Particular attention has been paid to the construction of numerous Economic and Technological Development Zones, whose main purpose is to attract foreign investment, to stimulate exports and to develop high technology. The second part of the study draws attention to Deng Xiaoping’s far-sighted foreign policy in the 1980s – the last years of the Cold War (1981 – 1984) and the subsequent Helsinki Process for Security and Cooperation in Europe (1985 – 1990), which led to the fall of the “Iron Curtain”. A special place in this part of the study is dedicated to the “special status” of the two regions, which are administrative and territorial units within the PRC based on the principle of “1 state – 2 political systems”. The focus of the third part of the study is on the “new era” in Soviet-Chinese relations since 1985, which also reflects the bilateral relations of the People’s Republic of China – PR of Bulgaria. The fourth part of the article follows in chronological order various Bulgarian-Chinese bilateral initiatives towards normalization of relations, given the “new political situation” and the necessity of “rethinking” the relations between the People’s Republic of China and Bulgaria. The final part summarizes that during the period our bilateral relations are already “pragmatic” and striving to avoid the ideological attitudes of the past.*

Keywords: *PRC, Bulgaria, reforms, Bulgarian-Chinese relations*

„Периодът на осемдесетте“, който условно обхваща историческите събития от 1982 до 1991 г., съвпада с втория етап от развитие на реформи-

те и на отварянето на Китай към света. Може да се каже, че той е маркиран от решенията на XII конгрес на ККП (1982 г.) обемът на китайската икономика да се увеличи четири пъти, а средният БВП на човек от населението да достигне 1000 щ.д. до края на века. Именно по време на XII конгрес на ККП Дън Сяопин за първи път формулира необходимостта да се строи „социализъм с китайска специфика“, в който решаващо място заема тезата „сяокан“ – създаването на среднозаможено общество в Китай¹.

През 80-те години на XX век се поставя началото на реформата в системата на социалните осигуровки, в чиято основа са социалната помощ и общественото осигуряване, а центърът на тежестта пада върху грижите за възрастните, върху здравеопазването и върху хората с най-ниски доходи.

През втората половина на 80-те години китайската икономика достига нов етап, по време на който се търсят иновативни форми и пътища за развитие, а ориентирането към пазарна икономика и промените в структурата на собствеността се превръщат в приоритет. С пълна сила продължава изграждането на нови Зони за икономическо и технологично развитие, чийто старт бе даден в началото на 80-те години на миналия век, като само за четири години (от 1984 до 1988 г.) се появяват общо четиринадесет – в градовете Тиендзин, Циндао, Далиен, Нинбо, Фуджоу, Гуанджоу, Цинхуандао, Йентай, Лиенюнган, Нантун, Минхан, Хунцяо, Цаохъдзин и Джандзян. До 2002 има още два етапа в откриването на подобни зони, а към настоящия момент броят им надвишава 55. Освен Зоните за икономическо и технологично развитие, които започват своята дейност в приморските райони, на по-късен етап – в морските пристанищни градове, след това – в районите покрай бреговете на реките, в пограничните райони на страната и накрая и в райони в континенталната част се отварят нов тип зони. Сред тях са Зоните за свободна търговия (保税区), локализиращи в близост до морските пристанища, чиято основна дейност е реекспорт, а броят им достига 15. С приемане на програмата за научно-техническо развитие „Факел“, през 1988 г. стартира и създаването на Зони за развитие на високотехнологичните производства (高新技术产业开发区), които се ползват с определени митнически и данъчни облекчения. Тяхното предназначение е на базата на научните и техническите достижения да създават производство, ориентирано към местните и чужди пазари, а създаването им е свързано с привличане на чуждестранни инвестиции, най-често от китайската диаспора зад граница. Така започва нов етап, по време на който развитието на китайската индустрия

¹ Повече за теоретичната обосновка на социализма с китайска специфика ще откриете в статията на Ал. Лилов „Теоретическите идеи на китайската модернизация“. Виж: Лилов, Ал. 2010, с. 10 – 14.

се поставя върху солидните основи на научните постижения. През годините броят на този тип зони в КНР се увеличава, достигайки 53 на държавно равнище. Появяват се и сходни зони на провинциално равнище, известни повече като научно-технически паркове. В хода на развитието на икономиката започват да се изграждат още два типа зони – Зони за икономическо и трансгранично сътрудничество (边境经济合作区) и Зони за експортна обработка (出口加工区). Както посочва самото наименование, първият тип зони (Зони за гранично и икономическо сътрудничество) развиват граничната търговия в някои от градовете по границата², а вторият тип (Зони за експортна обработка) са изцяло ориентирани към експортна дейност, като целта на тяхното създаване е да противодействат на нелегалната продажба на безмитни стоки. Основното предназначение на всички тези специални икономически зони, чийто брой постепенно нараства през годините, е привличането на чуждестранни инвестиции, стимулиране на експорта и развитието на високите технологии³.

През периода 1982 – 1991 г. реформите обхващат не само икономиката и политиката, но и науката, образованието и на практика почти всички области в социално-икономическия живот на страната. През 1991 г. КНР се присъединява към организацията за Азиатско-тихоокеанското икономическо сътрудничество (АПЕК), един от най-бързо развиващите се икономически региони в света, който обхваща почти половината от населението на земята.

В международен план този период съответства на последните години от епохата на Студената война (1981 – 1984 г.) и последвалия Хелзинкски процес за сигурност и сътрудничество в Европа (1985 – 1990 г.), довел до падането на „желязната завеса“.

Това е и времето, в което благодарение на изключително далновидната външна политика на Дън Сяопин се формулира и отстоява принципът „1 държава – 2 системи“⁴. Идеята на Дън Сяопин за този феномен се заражда

² Този особен вид зони са създадени в пограничните райони. По северната граница с Русия са в: Манджоули, Хайхъ, Суйфънхъ и Хунчун. В Синдзян на границата с централноазиатските държави са в: Хоргос, Инин, Болъ, Тачън. По границата с Монголия е Търлян-Хото, а на изток в провинция Ляонин е зоната Дандун. Освен това по южната граница са изградени такива зони в: Жуйли, Пинсян, Уандин, Хъкоу, Дунсин.

³ Виж сайта на Китайската асоциация на зоните за промишлено развитие: <http://www.cadz.org.cn/>. (отворен на 15.01.2014) (на китайски език).

⁴ Относно зараждането, развитието и реализацията на теорията на Дън Сяопин „1 държава – 2 системи“ има много изследвания в китайската историография. Едно от най-обстойните е на учените Гун Юйджъ и Шъ Джуцюан. Виж: 龚育之, 石仲泉, 1995, с. 2–9 (龚育之, 石仲泉。《邓小平“一国两制”论的由来和意义》, 《中国特色社会主义研究》, 1995(2):2–9 (Гун Юйджъ, Шъ Джуцюан. „История и значение на теорията

още през седемдесетте години на миналия век. Регламентирайки първо отношенията на страната си със САЩ и Япония, китайският ръководител се заема с „трайното“ уреждане на въпроса за Хонконг (на китайски Сянган 香港) и Макао (на китайски Аомън 澳门), които са върнати на Китай в качеството си на *специални административни райони* 特别行政区, съответно на 1 юли 1997 г. и 20 декември 1999 г. Същността на принципа „1 държава – 2 системи“ се състои именно в „особения статут“ на двата района, които са административно-териториални единици в рамките на КНР, а тази „особеност“ се изразява във високата степен на автономията, с която се ползват в различни сфери на икономиката, културата, науката, спорта и почти всички други области в общественое-икономическия живот, с изключение на външната политика и отбраната. Много китайски изследователи, сред които Гун Юйджъ и Шъ Джуцюан, определят принципа „1 държава – 2 политически системи“ като „компромисен вариант“, базирайки се на приведените от тях статистически данни, че „цели 98,4% от населението на Хонконг се определят като етнически китайци (срещу 0,6% англичани)“.⁵ Според Гун и Шъ обаче макар и „компромисен“, това е „единственият“ вариант, който прави възможно връщането на Хонконг, а по-късно и на Макао.⁶ Не е за пренебрегване и обстоятелството, че преговорите за възвръщане на отдадената под аренда на Великобритания за срок от 99 години китайска територия на Хонконг, които води екипът на Дън Сяопин, а и той самият, никак не са леки. За първи път проблемът е поставен за разискване през месец октомври 1979 г., по време на официалното посещение на Хуа Гуофън във Великобритания, след което през 1981 г. отново е тема на разговор между Дън Сяопин и британския външен министър лорд Карингтън. Именно през следващата 1982 г., по време на преговорите с „Желязната лейди“ в рамките на посещението ѝ в Пекин, Дън Сяопин убедително обосновава дефиницията си „1 държава – 2 системи“, енергично отстоявайки безкомпромисната си позиция за окончателното преминаване на Хонконг към КНР на 1 юли 1997 г., въпреки настояването на британския министър-председател Маргарет Тачър за „британско управление“ и след тази дата. До двустранно споразумение

„Една държава – две системи“ на Дън Сяопин“. – В: Изследвания на социализма с китайска специфика, бр. №2/1995, с. 2–9) (на китайски език). Връзка с тази проблематика има и Тайван, който също е неделима част от КНР и на който правителството на Китай многократно предлага режим на специален административен район, дори с още по-голяма степен на автономия отколкото Хонконг и Макао, но тези предложения са отхвърляни от тайванските власти.

⁵ Пак там.

⁶ Пак там.

между КНР и Обединеното кралство по въпроса „Хонконг“, което е оценено като „огромен успех“ за китайската дипломация, се стига през декември 1984 г.⁷

От друга страна, една от основните характеристики на този период е „разместването на пластове“. В тази връзка, смяната на политическата власт в САЩ с идването на президента Роналд Рейгън (20 януари 1981), която е съпътствана от засилване на военноикономическата мощ на страната, засилва опасенията на Москва от „американската военна заплаха“ и довежда до предприемане на първите стъпки към нормализиране на отношенията с Пекин. Като начална маневра в тази насока изследователите поставят речта на Леонид Брежнев по време на посещението му в Ташкент (24 март 1982 г.), когато Китай е назван „социалистическа“ страна, и ответната реакция от страна на китайското ръководство, възприело съветския сигнал като знак за разведряване в двустранните отношения.⁸ Трансформацията на китайския външнополитически курс към СССР е узаконена по време на XII конгрес на ККП (1 – 11 септември 1982 г.) и по този начин завоят от „напрежение и конфронтация“ към „разведряване и диалог“ вече е предприет официално. Затвърждавайки позицията на реформаторското крило начело с Ху Яобан 胡耀邦 (генерален секретар на ЦК на ККП), Джао Дзъян 赵紫阳 (председател на Държавния съвет) и пряко отговарящия за отношенията със СССР и страните от Източна Европа – Циен Циън 钱其琛 (зам.-министър на външните работи), решенията на XII конгрес на ККП изиграват изключителната роля за затоплянето на отношенията КНР – СССР, а оттам и КНР – НРБ. Пробивът в съветско-китайските отношения продължава с кръг от преговори между двете правителства, с двустранни визити и срещи, сред които първият диалог за последните двайсет години на ниво външни министри между Хуан Хуа 黄华 и Андрей Громико по време на погребението на съветския лидер Леонид Брежнев в Москва (10 ноември 1982 г.), който отприщва по-нататъшните ежегодни срещи на министрите на външните работи на СССР и КНР по време на сесиите на Общото събрание на ООН в Ню Йорк. В този

⁷ Пак там. По въпроса за датите на водене на преговорите и за конкретните договорености при всеки етап от тях, както и за преговорите за Макао виж също: 付广平, 1999. (付广平. 《特点·特征·特色 – 澳门回归和香港回归的比较研究》, 《黑龙江省社会主义学院学报》, 1999(02) (Фу Гуанпин. „Съпоставителни изследвания върху връщането на Макао и Хонконг – особености, свойства, характеристики“. – В: Журнал на Хейлундзянския институт за социализъм, бр. №2/1999) (на китайски език); 好搜百科. (《香港回归》, 好搜百科, <http://baike.haosou.com/doc/5366792.html>. (отворен на 30.11.2015) („Връщането на Хонконг (в територията на Китай)“. В: Енциклопедия „Хаосоу Байкъ“) (на китайски език).

⁸ Баев, Й. 2012, с. 229 – 230.

контекст се причислява и призивът на съветската делегация към Пекин за „общи действия“ с цел „запазване на световния мир и сигурността на социалистическите страни“, отправен по време на извънредната среща в Москва на лидерите от държавите, членки на Варшавския договор (28 юни 1983 г.).⁹ По време на краткия мандат на Юрий Андропов (12 ноември 1982 г. – 9 февруари 1984 г.) се осъществява и китайското предложение за разширяване на търговските взаимоотношения и засилване на стокообмена и икономическото и научно-техническото сътрудничество.¹⁰

Така се стига до разклащане на стратегическия баланс в геополитическия триъгълник Москва – Вашингтон – Пекин и въпреки „трите препятствия“ (Афганистан, Виетнам, Монголия) се открива „новата ера“ в съветско-китайските отношения след 1985 г.¹¹, която рефлектира и върху двустранните връзки НРБ – КНР.

От началото на 80-те години и България, и Китай предприемат редица инициативи за нормализация на отношенията си. Показателни в тази насока са препоръките на българския посланик в Пекин Найден Белчев за необходимостта от „преосмисляне“ на отношенията с Китай, предвид „новата политическа обстановка“, изложена в годишния му доклад за 1981 г, както и констатацията на посланик Дончо Дончев, че „равнището на икономическите връзки между България и Китай е по-слабо от отношенията на Китай с другите източноевропейски държави“, направена в годишните му доклади за 1984 и 1985 г.¹² По време на съвещанието на Политическия консултативен комитет на Варшавския пакт в Прага (4 – 5 януари 1983 г.) Тодор Живков лично приветства „нормализирането на междудържавните отношения с КНР“, отчитайки осъществяването на „начален диалог“ с китайското правителство и „напредъка“ в развитието на икономическото сътрудничество.¹³

Постепенно се възстановяват двустранните връзки между министерства и ведомства, между творчески съюзи.

От книгата на Йордан Баев „Другата студена война“ научаваме, че „първите контакти и консултации между министерствата на външните

⁹ Призивът е по повод разполагането на ракети в Западна Европа. Виж: ЦДА, фонд 1-Б, опис 67, а.е. 2120.

¹⁰ За периода 1982 – 1985 г. търговският стокообмен между СССР и КНР нараства седем пъти, достигайки 1,6 млрд. щатски долара. Виж: Баев, Й. 2012, с. 231.

¹¹ Като „предвестник“ на „новата ера“ в съветско-китайските отношения изследователите посочват „голямото внимание“, обърнато от страна на Михаил Горбачов към зам.-председателя на Държавния съвет Ли Пън 李鹏 по време на кончината на Константин Черненко (10 март 1985 г.).

¹² Цитатът е по: Баев, Й. 2012, с. 238.

¹³ ЦДА, фонд 1-Б, опис 67, а.е. 1664.

работи на България и Китай се осъществяват чрез проучвателни неофициални мисии на висши дипломатически служители¹⁴.¹⁴ Към тях се отнасят посещенията в София на Ма Сушън – оглавяващ Отдела за СССР и Източна Европа в китайското Външно министерство (юни 1983 г.), последвано от гостуването в Пекин на началника на Азиатския отдел на МВнР на НРБ Първан Чернев през октомври същата година (1983 г.).¹⁵

Укрепва и се разширява договорно-правната база на отношенията с подписването на различни спогодби. Голям успех е създаването на съвместна Българо-китайска междуправителствена комисия (накратко, Смесена комисия) за икономическо и научно-техническо сътрудничество и нарастването на двустранния стокообмен. Първите си заседания Смесената комисия провежда през първата половина на 1985 г. През април същата година (1985 г.) китайците приветстват изложението на български експонати в областта на машиностроенето, с което се откриват нови хоризонти пред китайско-българските търговски отношения.¹⁶

Годината 1984 е много плодотворна за културно-образователните ни контакти. Тогава е подписана Програма за културен обмен за периода 1985 – 1986 г.¹⁷ и е възобновен обменът на студенти, а подписаните през 1986 г. Споразумение за сътрудничество в областта на висшето образование и през 1990 г. – Споразумение за взаимно признаване на образователните дипломи, удостоверения и научни степени дават силен тласък на научно-образователния обмен.

През периода започват да се обменят много делегации. Първата стъпка в тази насока е посещението в Пекин на началника на Азиатския отдел на МВнР на НРБ Първан Чернев през октомври 1983 г. (за което стана въпрос по-горе), последвана от няколко визита в Китай на български делегации начело със:

¹⁴ Баев, Й. 2012, с. 238.

¹⁵ За посещението на Първан Чернев в Пекин в края на октомври 1983 г. и за впечатленията му от китайското икономическо развитие и политиката на ККП има информация, която той предоставя под формата на „докладна записка“. Виж: ЦДА, фонд 1-Б, опис 101, а.е. 848.

¹⁶ 陈洁. 《中保两国经贸关系将进一步发展--祝贺保加利亚一九八五年机械展览会在北京举行》, 《国际贸易》, 1985(4):15 – 16. (Чън Дзие. „Китайско-българските търговски отношения ще продължат своето развитие – приветстваме изложението на българските машини в Пекин през 1985 г.“. В: Международна търговия, 4/1985, с. 15 – 16) (на китайски език).

¹⁷ 《中国和保加利亚的文化交流》中国文化网, 2004-06-28, („Китайско-българският културен обмен“. Китайска култура онлайн, 8.06.2004), http://www.chinaculture.org/gb/cn_world/2004-06/28/content_49438.htm. (отворен на 15.08.2007) (на китайски език).

• зам.-министъра на външната търговия Петър Башикаров (февруари 1984 г.), по време на която е подписан Протокол за сътрудничество в издигането на завод за български електрокари и за изграждане на винарна по български технологии в Китай;

- министъра на промишлеността Огнян Дойнов (май 1985 г.);
- министъра на външната търговия Христо Христов (ноември 1985 г.);
- външнотърговския зам.-министър П. Пашкалов;
- зам.-председателя на Българската търговско-промишлена палата П. Игнатов.¹⁸

Кулминацията в развитието на българо-китайските отношения на политическо ниво през първата половина на осемдесетте е посещението в КНР на председателя на НС на НРБ Станко Тодоров (5 – 11 ноември 1985 г.), който, освен че се среща с китайския си колега Пън Джън 彭真, председател на ОКСП, осъществява за първи път и контакт на партийно ниво – на 8 ноември 1985 г. българският висш държавник е приет и от генералния секретар на ЦК на ККП Ху Яобан 胡耀邦 в правителствената резиденция „Джуннанхай“.¹⁹ По време на разговорите помежду им, Пън Джън, акцентирайки върху усилията на Китай „да разширява своите връзки с чужбина“, отбелязва, че отношенията между двете ни страни се развиват във „възходяща линия“.²⁰

Около година по-късно, през октомври 1986 г., се състои и визитата в КНР на зам.-премиера Андрей Луканов²¹, който е приет от председателя на КНР Ли Сиенниен 李先念.

Зачестява и броят на официалните посещения от най-висок ранг и от китайска страна. През този период пристигат в България делегации, възглавявани от:

- зам.-председателя на Държавния съвет и министър на външно-икономическите отношения Чън Мухуа 陈慕华 (юни 1984 г.);
- зам.-министъра на външните работи на КНР Циен Цичън 钱其琛 (юни 1984 г.);
- министъра на електрониката и бъдещ генерален секретар на ЦК на ККП и председател на КНР в периода 1989 – 2002 г. Дзян Дзъмин 江泽民 (ноември 1984 г.);
- зам.-председателя на Държавния съвет Ли Пън 李鹏 (декември 1985 г.);
- зам.-председателя на Постоянния комитет на Общокитайското

¹⁸ Донеv, Д. 2015.

¹⁹ 中国和保加利亚建交60周年. 2009, с. 32.

²⁰ ЦДА, фонд 1-Б, опис 101, а.е. 1202.

²¹ 中国和保加利亚建交60周年. 2009, с. 34.

събрание на народните представители Ляо Ханшън 廖汉生 (септември 1986 г.);

- члена на Държавния съвет и министър на външните работи У Сюециен 吴学谦 (март 1987 г.);

- изпълняващия длъжността генерален секретар на ККП и председател на Държавния съвет Джао Дзъян 赵紫阳 (юни 1987 г.);

- зам.-председателя на КНПКС Уан Ънмао 王恩茂 (септември 1987 г.).²²

На 29 октомври 1983 г., по време на 38-та сесия на Общото събрание на ООН в Ню Йорк се състои първата среща между външните министри на двете ни страни, след която започват да се провеждат такива срещи на върха и през следващите годишни сесии на ОС на ООН.

Още по време на първата за 80-те години китайска официална визита в НРБ – на зам.-председателя на Държавния съвет и министър на външноикономическите отношения Чън Мухуа, осъществена в рамките на посещението ѝ в страните от Източна Европа (Унгария, Полша, Чехословакия, ГДР и България), са подписани важни двустранни протоколи за икономическо и научно-техническо сътрудничество. А на 19 декември 1985 г. в София, в рамките на визитата на Ли Пън, е подписано петгодишно междудържавно споразумение за търговски обмен.

Този възходящ ред води към осъществяването и на най-високата по ранг визита. По време на посещението на Андрей Луканов китайската страна отправя официална покана към първия български партиен и държавен ръководител Тодор Живков да посети Китай. Дългоочакваната визита се състои от 5 до 9 май 1987 г. и Живков има възможността да се срещне с всички първи ръководители на Китай – с председателя на КНР Ли Сиенниен, с генералния секретар на ЦК на ККП и председател на Държавния съвет Джао Дзъян 赵紫阳, с председателя на Постоянния комитет на китайския парламент Пън Джън 彭真 и с Дън Сяопин.²³ Реален резултат от държавното посещение е подписването (6 май 1987 г.) между

²² 《中国同保加利亚的关系》. <http://www.chinaembassy.bg/chn/zbgsx/sgbx/> 最近更新时间: 2015年03月 „Китайско-българските отношения“. Сайт на Посолството на КНР в България, последно обновена март 2015) (отворен на 30.04.2015) (на китайски език). Виж и: Донев, Д. 2015.

²³ Пак там. Ако направим обаче анализ на посещенията в Пекин на държавните ръководители на другите източноевропейски страни, то посещението на Живков нито е първото, нито е многократно. За сравнение, само в рамките на разглеждания период (80-те години) румънският партиен и държавен лидер Николае Чаушеску предприема три официални визити, съответно през април 1982 г., октомври 1985 г. и октомври 1988 г., а Войчех Ярузелски и Ерих Хонекер (съответно през септември и октомври 1986 г.) приемат своите визити преди българския лидер. Виж: Баев, Й. 2012, с. 237.

правителствата на НРБ и КНР на Спогодба за културно сътрудничество и Консулска конвенция. Разговорът с Дън Сяопин преминава под мотото „Да забравим миналото, да гледаме в бъдещето“, а по време на срещата с Михаил Горбачов в Кремъл (11 май 1987 г.), състояла се непосредствено след китайската му визита, Живков изразява мнението си, че „Китай ще се утвърди като силна политическа сила в международните отношения и в света“ и в тази връзка лансира необходимостта държавите от Варшавския договор да създадат „нова концепция за Китай“, която само след няколко дена е утвърдена единодушно от всички държави по време на заседанието на Политическия консултативен комитет.²⁴

Само месец след посещението на Тодор Живков в Пекин Джао Дзъян връща визитата, посещавайки България. В състава на неговата делегация е и Уън Дзябао, тогава началник на канцеларията на ЦК на ККП, а по-късно и премиер на Китай (2003 – 2012 г.).

Следвайки хронологията, трябва да се отбележат официалните посещения в огромната азиатска държава на члена на ЦК на БКП и председател на Националния комитет на Отечествения фронт Пенчо Кубадински през май 1988 г. и на приятелското посещение в България на военна делегация начело със зам.-началника на Главното политическо управление на КНОА генерал-полковник Го Линсян през септември 1989 г.²⁵

Броени дни преди събитията от 10 ноември на официално посещение в Китай заминава българският външен министър Петър Младенов (5 – 7 ноември 1989 г.), който се среща с генералния секретар на ЦК на ККП Дзян Дзъммин 江泽民, а скоро след тези събития на посещение в България е високопоставена китайска делегация, водена от члена на Постоянния комитет на Политбюро на ЦК на ККП и член на Секретариата на партията Цяо Шъ 乔石.²⁶ В състава на неговата делегация е тогавашният ръководител на Тибетския автономен район и по-късно генерален секретар на ЦК на ККП и президент на КНР Ху Дзинтао.

През периода се търсят възможности за „разчупване на ледовете“ и в духовната сфера и културния обмен. Три български правителствени делегации в областта на културата са посрещнати официално в КНР (през 1985, 1986 и 1987 г.), а през март 1987 г. лично министърът на културата Уан Мън възглавява китайска делегация в НРБ, която е приета от генералния секретар на ЦК на БКП и председател на Държавния съвет Тодор Живков.²⁷ През 1988 г. директорът на Дирекцията за международно кул-

²⁴ Пак там, с. 241 – 243.

²⁵ 中国和保加利亚建交60周年. 2009, с. 36, 37.

²⁶ Пак там, с. 38 – 39.

²⁷ 《中国和保加利亚的文化交流》中国文化网, 2004 – 06 – 28, („Китайско-българ-

турно сътрудничество към МВнР също посещава КНР.²⁸ Освен подписаната по време на държавното посещение на Тодор Живков междуправителствена Спогодба за сътрудничество в областта на науката и културата (6 май 1987 г.) са подписани още и споразумения за сътрудничество в областта на медиите (радиото и телевизията), както и междуправителствена Програма за културно сътрудничество за периода 1987 – 1988 г. През ноември 1988 г. министрите на външните работи на двете страни подписват в Пекин Програма за изпълнение на Спогодбата за сътрудничество в областта на науката и културата между НРБ и КНР за периода 1989 – 1990 г.²⁹

Събитията през 1989 г. и в двете страни налагат отпечатък както във вътрешната, така и във външната им политика. В Китай за генерален секретар на ЦК на ККП е избран Джао Дзъян 赵紫阳, който през 1993 г. става и председател на КНР. За премиер е издигнат Ли Пън 李鹏.

Само няколко месеца по-късно, на 10 ноември 1989 г., на Пленум на ЦК на БКП Тодор Живков е освободен от поста генерален секретар на ЦК на БКП, а по-късно и като председател на Държавния съвет на НРБ. Избраното ново ръководство на БКП и държавата обаче също не се задържа дълго на власт.

В контекста на историческата ситуация през следващото десетилетие – 90-те години на ХХ век, и в България, а и в Китай, активността в контактите между двете страни отстъпва на по-заден план. В Китай по това време се осъществява третият етап на реформите (1992 – 2000 г.), период, който се характеризира с изграждането на системата на социалистическата пазарна икономика и в разнообразяване на структурата и формите на собствеността. През периода е подписано Междуправителствено споразумение в областта на традиционната медицина и фармацевтията и програмата за сътрудничество в областта на науката между БАН и КАН за периода 1991 – 1995 г.³⁰, но проблематиката излиза извън хронологичния обхват на настоящето изследване и няма да бъде разглеждана. В заключение може да се обобщи, че по това време двустранните ни отношения вече се поставят на прагматична основа и се наблюдава стремеж към избягване на идеологическите нагласи от миналото. И България, и Китай взаимно признават правото на другата страна да избира своя самостоятелен път на развитие, а българската политика категорично застава зад позицията за „един Китай“ и решително я отстоява и до днес.

ският културен обмен“. Китайска култура онлайн, 8.06.2004), http://www.chinaculture.org/gb/cn_world/2004-06/28/content_49438.htm. (отворен на 15.08.2007) (на китайски език).

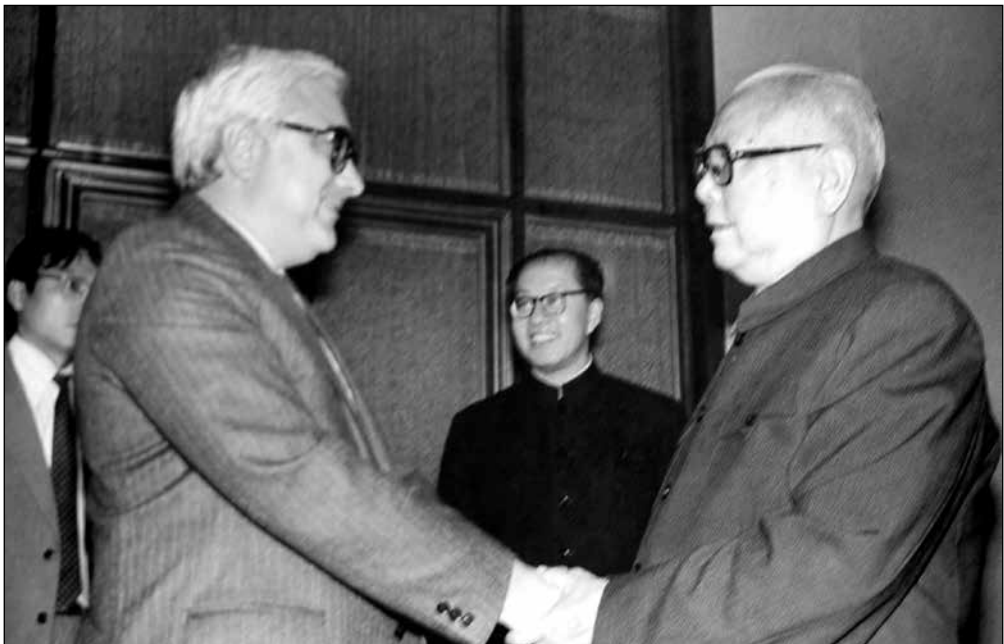
²⁸ Пак там.

²⁹ Пак там.

³⁰ Повече подробности виж: Тиен, М. 2015, с. 81 – 101.

*Среща на българската парламентарна делегация начело с председателя на НС Станко Тодоров с генералния секретар на ЦК на ККП Ху Яобан, 8 ноември, 1985 г.
По: 中国和保加利亚建交60周年. 2009, с. 32.*

*Среща в Шанхай на зам.-министър-председателя на МС на НРБ Андрей Луканов с председателя на КНР Ли Сяннан, 19 октомври 1986 г.
По: 中国和保加利亚建交60周年. 2009, с. 34.*

*Историческата среща между генералния секретар на ЦК на БКП и председател на Държавния съвет на НРБ Тодор Живков с председателя на Комисията на съветниците при ЦК на ККП Дън Сяопин, 7 май 1987 г. в Дома на ОКШП.
По: 中国和保加利亚建交60周年. 2009, с. 35.*

Среща на члена на Политбюро на ЦК на БКП и председател на Националния комитет на ОФ Пенчо Кубадински със зам.-председателя на КНПКС Уан Жънджун, май 1988 г. По: 中国和保加利亚建交60周年. 2009, с. 36.

Среща на външния министър Петър Младенов с генералния секретар на ЦК на ККП Дзян Дзъмин в правителствената резиденция „Джуннанхай“, 07.11.1989 г.
По: 中国和保加利亚建交60周年. 2009, с. 38.

Новоизбраният секретар на ЦК на БКП Петър Младенов приема китайска правителствена делегация, водена от Чао Шъ, член на Постоянния комитет на ЦК на ККП и член на Секретариата на ЦК на Партията, края на ноември 1989 г. По: 中国和保加利亚建交60周年. 2009, с. 39.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

На български език:

1. **Баев, Й. 2012:** Йордан Баев. Другата студена война / Съветско-китайският конфликт и Източна Европа. С., Военно издателство, 2012, ISBN 978-954-509-472-9.
2. **Донев, Д. 2015:** Дончо Донев. „65 години дипломатически отношения между България и КНР“. – В: „*Китай днес*“, год. V, бр. 22, 18.11.2015
3. **Лилов, Ал. 2010:** Александър Лилов. „Теоретическите идеи на китайската модернизация“. – В: „*Понеделник*“ (списание за теория, политика и култура), год. XIII, 2010/ 1 – 2 с. 10 – 14.
4. **Тиен, М. 2015:** Тиен, Мариана М. Българо-китайски отношения в съвременния период. С. 2015, ИК „Гутенберг, ISBN: 978 – 619 – 176 – 061 – 9 (622 стр.).

Архивни материали:

Централен държавен архив (ЦДН):

ЦДА, фонд 1-Б, опис 67, а.е. 1664;

ЦДА, фонд 1-Б, опис 67, а.е. 2120;

ЦДА, фонд 1-Б, опис 101, а.е. 848;

ЦДА, фонд 1-Б, опис 101, а.е. 1202.

На китайски език:

1. 陈洁. 1985: 陈洁. 《中保两国经贸关系将进一步发展——祝贺保加利亚一九八五年机械展览会在北京举行》, 《国际贸易》, 1985(4): 15 – 16. (Чън Дзие. „Китайско-българските търговски отношения ще продължат своето развитие – приветстваме изложението на българските машини в Пекин през 1985 г.“ – В: Международна търговия, 4/1985, с. 15 – 16).
2. 付广平. 1999: 付广平. 《特点•特征•特色——澳门回归和香港回归的比较研究》, 《黑龙江省社会主义学院学报》, 1999(02) (Фу Гуанпин. „Съпоставителни изследвания върху връщането на Макао и Хонконг – особености, свойства, характеристики“. – В: Журнал на Хейлундзянския институт за социализъм, бр. №2/1999).
3. 龚育之, 石仲泉. 1995: 龚育之, 石仲泉. 《邓小平“一国两制”论的由来和意义》, 《中国特色社会主义研究》, 1995 (2): 2–9 (Гун Юйджъ, Шъ Джуцюан. „История и значение на теорията „Една държава – две системи“ на Дън Сяопин“. – В: Изследвания на социализма с китайска специфика, бр. №2/1995, с. 2–9).
4. 好搜百科: 好搜百科. 《香港回归》 <http://baike.haosou.com/doc/5366792.html>. („Връщането на Хонконг (в територията на Китай)“. В: Енциклопедия „Хаосоу Байкъ“).
5. 中国文化网. 2004: 中国文化网. 《中国和保加利亚的文化交流》, 中国文化网,

2004-06-28, („Китайско-българският културен обмен“. Китайска култура онлайн, 8.06.2004), http://www.chinaculture.org/gb/cn_world/2004-06/28/content_49438.htm.

6. 中国同保加利亚的关系. 2015: 中国同保加利亚的关系. <http://www.chinaembassy.bg/chn/zbqxs/sgbx/> 2015年03月 („Китайско-българските отношения“. Сайт на Посолството на КНР в България, март 2015)

7. 中国和保加利亚建交60周年. 2009: 中国和保加利亚建交**60**周年. 北京, 世界知识出版社, 2009. (**60 години дипломатически отношения между Китай и България** (1949.10.4 – 2009.10.4), Пекин, Издателство „Световно знание“, 2009 г.

8. Сайта на Китайската асоциация на индустриалните зони: <http://www.cadz.org.cn/>.